

Recensioner

Dyrkan och spektakel. Selma Lagerlöfs framträdanden i offentligheten i Sverige 1909 och Finland 1912

Git Claesson Pipping och Tom Olsson

CARLSSON, 2010, 130 s.

Samarbetet mellan litteraturvetaren Git Claesson Pipping och historikern Tom Olsson har blivit en mix som belyser politik genom litteratur och litteratur genom politik. Inte minst vill de båda författarna närmare förstå känslornas roll i politiken samt vad ritualer betyder för sociala rörelser. Genom att analysera ritualer emotionellt vill författarna granska hur ideologier upplevs kroppsligen och hur de etableras genom att exempelvis skapa känslor av samhörighet.

I centrum för deras studie står Selma Lagerlöf, närmare bestämt ett antal fester som hölls till hennes ära. År 1909 anordnade den Stockholmsbaserade kvinnorörelsen en högtid på Grands Vinterträdgård för att fira att Lagerlöf fått nobelpriset. Festligheterna i Finland avhölls 1912 och var av en lite annan karaktär. Där hyllades Lagerlöf vid fyra tillfällen i samband med Runebergsfirandet, och festerna anordnades av fyra olika föreningar: Svenska Litteratursällskapet i Finland, Finlands kvinnors nationalförbund, Unionen Kvinnoaksförening i Finland samt Svenska kvinnoförbundet.

Festerna ritualiserade känslor på olika sätt. Litteratursällskapet och Unionens fester var i sitt emotionella uttryck relativt tillbakahållna. Formellt framförda tal skapade på dessa en stämning av högtidlighet och värdighet. Finlands kvinnors nationalförbund framkallade ett annat känsloläge. Där var talen få, men inslagen av musik, uppläsningar och tablåer desto större. Tidningsreferaten som följde

präglades av personliga känslouttryck. Att festerna, trots att de på många sätt liknade varandra, ändå gestaltade olika känslouttryck hade att göra med det sätt på vilket de strävade efter att skapa och upprätthålla olika identiteter. Stabila institutioner, vars medlemmar ville uttrycka stolthet och som utmärktes av enighet, präglades av ett förhållandevis behärskat uttryck. Svenska kvinnoförbundet och Nationalförbundet, som hade att brottas med sorg (av att lyda under Tsarrysland) samt splittringar och motsättningar (mellan svensk- och finskspråkighet), gav rum åt mer uppslupna utspel. Författarna betonar också "läsupplevelsen". På några av dessa tillställningar var deltagarna väl förtrogna med Lagerlöfs böcker och deras emotionella språk. När de mötte sin författaridol *live* levde de ut de litterära känslorna på ett sätt som gjorde att en hastigt snurrande känslospiral sattes i rörelse.

Skarpsynt och lyhört granskar Pipping och Olsson hur emotioner skapas och gestalts vid offentliga manifestationer. Genom att belysa emotionella processer i samband med sådana tillställningar bidrar de på ett givande sätt till att både fördjupa vår kunskap om och problematisera hur offentliga ritualer fungerar. Bland annat väcker boken frågor om ritualers betydelse och känslors stabilitet. Undersökningen visar att när det rituella mönstret förändrades påverkades omgående det emotionella innehållet. Detta tycks peka på att emotioner är tämligen flyktiga och att en social gemenskap kontinuerligt behöver upprepa en viss typ av ritualer för att vidmakthålla ett bestämt känsloläge hos deltagarna.

Vilka är då dessa ritualer, hur ser de ut och hur fungerar de? Randall Collins understryker att det inte bara är offentliga tillställningar som präglas av ritualer, utan också människors vardagsliv, i samtal och möten. Ritualer är nödvändiga för att känslor skall uppstå och leva

vidare. I den ritualteoretiska analysen, enligt vilken ritualens föränderliga utformning bestämmer människors känslor, betraktas känslorna som särdeles tillfälliga och ostadiga; mer så än med både biologiska och kognitiva perspektiv. Författarna fördjupar sig inte i denna problematik och relaterar inte sina resultat till en vidare forskningsdiskussion, men här finns något att gräva djupare i. För hur skall vi egentligen förstå de processer som skapar känslor i ett samhälle? Hur stabila eller föränderliga är dessa känslor? Och vem eller vad är det som bestämmer vad vi känner?

En fråga varje forskare som på något sätt sysselsätter sig med känslornas historia kommer att konfronteras med är hur man kan veta vad människor egentligen kände. Pipping och Olsson menar att de inte forskar om ”verkliga” känslor utan om vad människor visade upp, vilket är en rimlig ambitionsnivå. I analysen råder emellertid viss oklarhet om detta, eftersom författarna uttalar sig om vad mötesdeltagarna faktiskt kände: ”Hon blir delaktig i något vackert och moraliskt riktigt, något som förenar henne med andra människor, vilket skänker henne en glädje över att vara den hon är och, inte minst, kan bli.” Slutsatsen är varken ointressant eller orimlig, men det finns en del metodfrågor här som förvisso berörs i boken men som ändå skyndas förbi lite väl snabbt: Vems känslouttryck är det som undersöks? Känner alla deltagare likadant? Vem känner vad?

Att tydligt redogöra för vad en känsla är eller dra en gräns mellan känsla och förnuft är en minst sagt svår uppgift. Olsson och Pipping gör klokt i att inte beskriva festerna som mer eller mindre emotionella, utan istället analysera dem som manifestationer av olika känslolägen – även stramhet är ett emotionellt uttryck. Det kan dock vara ett problem om man som forskare vill utmana idén om att politiken är rationell och känslobefriad och ändå i första hand väljer att granska sammanhang där vi redan tidigare förväntade oss att de politiska känslorna skulle vara som starkast, till exempel inom extrema politiska ideologier eller 1800-talets nationalism. Enligt en traditionell förståelse har kvinnor och underordnade grupper ansetts vara känslosammare än ”förnuftiga män”. När man väljer ett tydligt kvinno-

manhang för att analysera politiska emotioner löper man risken att reproducera bilden av att särskilt kvinnor är emotionella. Detta är ingen tungt vägande invändning mot den studie Pipping och Olsson faktiskt har genomfört, men för att utmana konventionerna bör forskningen framöver också söka efter politikens känslor på mer oväntade ställen. Vilket förstås är en utmaning.

Jens Ljunggren

Sophie Creutz och hennes tid. Adelsliv i 1700-talets Finland Kirsi Vainio-Korhonen

ATLANTIS, 2011, 271 s.

De flesta skildringar från Gustaf III:s hov och det ryska kriget 1788–1790 följer ett välbekant mönster vad det gäller ämnen och frågeställningar. De bygger på ett källmässigt arv från 1800-talet och behandlar en liten Stockholmselit utifrån ett svenskt centralmaktsperspektiv. *Sophie Creutz och hennes tid* förnyar den svenskspråkiga forskningen, inte minst eftersom den geografiska scenen flyttas från Stockholm till andra sidan Östersjön. Boken skildrar släktkretsen Creutz-Glansenstierna i Finlands sydöstra hörn, där många ingick som medlemmar i Anjalaförbundet. Centralfiguren är Sophie Creutz (1752–1824), hennes make Lars Glansenstierna, dottern Vendela med svärson samt Sophies vän Göran Magnus Sprengtporten. Två generationer adelsfamiljer skildras genom vardag och fest, krig och fred. Bokens många tematiska utvecklingar gör den fakta-späckad, men det balanseras skickligt av berättardriv och kronologiska struktur.

Kirsi Vainio-Korhonen beskriver sitt tillvägagångssätt som *new history*. Det innebär en perspektivförskjutning från en politisk historia som handlat om män och skildrats genom officiella dokument, till att synliggöra tidigare förbisedda grupper och beakta andra källmaterial: ”En dikt, ja till och med en ung flickas dagbok, kan utgöra källmaterial för den politiska historien. Lokal personhistoria, kvinnohistoria,

familjehistoria, vardagens historia, känslornas historia och barnens historia kan vara både nationell och politisk”, skriver hon i inledningen. I boken beskrivs de krigståta åren kring 1800. Istället för att följa kungar, diplomater och här-förare, får läsaren i den här boken följa med till lokala krigsskådeplatser och ta del av civilbefolkningens lidanden. Livet i exil och krigsfångenskap skildras utifrån huvudpersonernas berättelser och livslopp.

Författaren är särskilt uppfinningsrik i sin källanvändning. Ett mål på tinget används till exempel för att belysa relationerna mellan herrskap och underlydande i Sophies barn-domshem Malmgård. Många gånger handlar det emellertid om att kompensera bristen på källmaterial, vilket författaren gör med hjälp av finkamning av det material som finns och relevant litteratur. Det finns till exempel ingen dokumentation från Sophie Creutz barndom. Författaren analyserar då de uppfostringsidéer som brödernas informator gav uttryck för i en skrift av senare datum. En jämförelse av skrivstilen mellan Sophie och hennes bröder tyder enligt författaren på att hon deltog i deras lektioner.

I boken diskuteras även historiska stridsämnen som Finlands vaknande nationella medvetenhet och övergången från svenskt till ryskt styre. Göran Magnus Sprengtporten drev de finska självständighetstankarna som en av de mest radikala. Han var ledare för Anjalaförbundet 1788 och dömdes därför till landsförvisning tillsammans med flera andra män ur släktkretsen (familjerna undantogs från domen). Vainio-Korhonen försöker förklara Sprengtportens och hans meningsfränders ståndpunkter utifrån deras horisont. Hon framhåller till exempel hur upplysningstankarna öppnade för förbättringar av samhället, en process där också statsskicket lades under lupp. För den finska adeln fanns även socioekonomiska vinster med att lämna den svenska överhögheten. Man sneglade på sina ståndsbröder i Ryssland och Baltikum, vars ställning hade stärkts under 1700-talet eftersom de hade fått behålla sina privilegier från svensk-tiden. Den geografiska närheten till Rysslands kosmopolitiska och praktfulla maktcentrum

S:t Petersburg kan också ha verkat pådrivande i de proryska stämningarna. Följdriktigt tolkar Vainio-Korhonen den tidiga svenska kapitulationen i samband med kriget 1808–1809 som varken moralisk tvivelaktighet eller förräderi, utan som resultatet av 20 års konsekvent arbete från den lokala adeln.

De invändningar jag har mot boken gäller endast detaljer i framställningen. Några svåra och ovanliga termer, till exempel ”augments-hemman” och ”domestisering”, hade med fördel kunnat förklaras. Samtidigt skriver Vainio-Korhonen läsaren onödigt på näsan när det gäller Göran Magnus Sprengtportens förhållande till Sophie Creutz. Redan första gången han nämns förstår man att de betydde något särskilt för varandra. Men deras relation omskrivs flera gånger innan förhållandet till slut utreds ordentligt på sidorna 72–77.

Bokens många redovisade personer, gårdar och släktförhållanden gör bitvis framställningen rörig, men är samtidigt en ofrånkomlig del av den här typen av skildringar. Hur kan man som författare komma runt detta? Fler tablåer, kartor och åtföljande beskrivningar som får personer och platser att fastna i minnet hade kunnat vara läsaren till hjälp. Vainio-Korhonen balanserar det ändå mestadels bra, med undantag för kapitlet ”Begravning på Tavastby, bröllop på Jokela”, som är ett sammelsurium av förflyttningar, lekar, högtider och namn.

Sammanfattningsvis vill jag varmt rekommendera *Sophie Creutz och hennes tid*. Kirsi Vainio-Korhonen är ciceron för 1700-talets kultur, samhälle och politik i lika hög grad – och visar hur de var integrerade delar av samma tidsanda och samhällsystem. Hennes psykologiska inlevelse och skickliga gestaltning gör huvudpersonerna levande. Till bokens många förtjänster hör även det genomtänkta bildmaterialet. Flera originalmanuskript, föremål och illustrationer finns reproducerade, till exempel en almanacka med Sophie Creutz’egna anteckningar och Sprengtportens pennteckning från Sesta. I *Sophie Creutz och hennes tid* kommer 1700-talet i varje avseende riktigt, riktigt nära.

My Hellsing

Stockholmskärlek. En bok om Hjalmar Mehr

Björn Elmbrant

ATLAS, 2010, 448 s.

På ett språk som sprakar av stilistisk vitalitet har journalisten Björn Elmbrant skrivit en biografi över Hjalmar Mehr (1910–1979), den socialdemokratiska Stockholmspolitikens portalfigur under de svenska rekordåren, finansborgarråd 1958–1971 och i efterhand nästan endast ihågkommen och ofta kritiserad för sin roll under striden om almarna i Kungsträdgården 1971.

Elmbrant framhåller arbetsnarkomanen Mehrs tidiga engagemang för såväl fritidsgårdar som funktionshinderades rättigheter, och framför allt hans drivande roll i skapandet av miljonprogrammets bostadsområden i en period då Stockholm präglades av stark befolkningsökning i kombination med skriande lägenhetsbrist. Hans framställning kan till viss del ses som ett försök att uppvärdera det rastlösa finansborgarrådet och visa på hans betydelse utanför almstriden.

Elmbrant visar att anledningen till att just Mehr hamnade i skottfältet för protesterna inte berodde på att han personligen legat bakom beslutet, utan på att han till slut var den ende politikern som var beredd att försvara det, trots en växande kritisk opinion. Mehr upplevde dramat om almarna och de stundtals våldsamma utomparlamentariska protestformer som utövades under striden som en utmaning mot demokratin, av honom tolkad som en storskalig politiker- och tjänstemannastyrd, representativ institutionell ordning. Elmbrant låter Mehrs konfrontation med de utomparlamentariska rörelserna bilda fonden till en viktig och ännu inte avslutad diskussion om hur begreppet demokrati ska förstås.

Elmbrant kontextualiserar Mehrs styvnackade försvar av den eskalerande omgestaltningen av Stockholms city genom att påpeka att rivningarna dels var ett projekt som drivits fram i bred partipolitisk enighet, dels hade pågått utan folkliga protester i mer än tio år då den första kritiska opinionen trädde fram under tidigt 1960-tal. Än mer intressant är emel-

lertid det sätt på vilket han knyter Mehrs engagemang för den radikala stockholmska stadsplaneringen till avgörande förändringar i socialdemokratisk ideologi.

Den svenska socialdemokratin föddes förläggts oftast till 1880-talet. Ur ett idéperspektiv vore det kanske lika riktigt att hävda att den moderna socialdemokratin föddes först under 1930-talet. I efterdyningarna av 1920-talets havererade socialiseringsutredningar började partiet söka sig fram mot en socialism där det överordnade målet inte var ett statligt ägande, utan snarare en samhällsekonomi präglad av rationalitet, planering och maximalt resursutnyttjande. Inspirationen kom från de österrikiska socialdemokraterna, som angett kommunerna och en aktiv kommunal bostadspolitik som motor i byggandet av ett välfärdssamhälle, snarare än i byggandet av socialismen.

Med den i biografien flitigt citerade idéhistorikern Ulla Ekström von Essens ord kan man hävda att denna ”folkhemmets kommunideologi” innebar en genomgripande förändring av socialdemokratin. Ekström von Essen har (2003) visat hur den nya ideologin erövrade partiet i kamp mot en äldre socialdemokratisk tradition där sparsamhet och ovilja att aktivt gripa in i samhällsutvecklingen dominerade det kommunalpolitiska agerandet. Nu blev det istället, med Elmbrants välfunna formulering, bostadspolitik som överhuvudtaget gjorde det intressant att bli kommunalpolitiker för de socialdemokrater som var SSU-medlemmar under 1930-talet.

Hjalmar Mehr intog dock ofta mer komplicerade positioner på den ideologiska kartan än generationskamraterna. Han representerade ”folkhemmets kommunideologi” men tillhörde samtidigt en internationalistisk vänsterströmning som, mer eller mindre marginaliserad, funnits med i partiet ända sedan partisprängningen 1917. Föräldrarna var politiska flyktingar från tsarens Ryssland och barndomshemmet var under 1910-talet sambandscentral för exilryska vänsteraktivister, däribland Lenin själv. Mehr knöt tidigt kontakter med Stockholmsbaserade socialdemokratiska vänstergestalter som Georg Branting och Zeth Höglund. När Mehr under åren kring 1968 anklagades för att vara kapitalets

knåhund och springpojke åt den politiska högern måste detta ha upplevts som svårsmält för en man som ägnat sin ungdom åt att organisera hjälp till republiken i Spanien och avslöja nazistinfluerade tjänstemän inom den statliga förvaltningen, och som redan tidigt drivit krav på stöd åt koloniala befrielseströrelser.

Mehr var en ledande socialdemokrat och kommunalpolitiker under det 1960-tal då den nya kvinnorörelsen tog form, med krav på politisk representation och reformer. Hur förhöll sig då Mehr till de kvinnor som ville ta plats inom den socialdemokratiska rörelsen? Ledde kvinnorörelsens politiska krav till samma typ av konfrontationer som den alternativa miljö-rörelsens? Elmbrants biografi lämnar i hög grad dessa frågor obesvarade.

Det är en brist, men den undanskymmer inte det faktum att Björn Elmbrant har tecknat ett varmt och livfullt porträtt av Hjalmar Mehr, en person så djupt involverad i sin tids politiska processer att berättelsen om hans liv ytterst väcker frågor om var gränsen går mellan människan som privat och politisk varelse. För Mehr, som drabbades av en djup depression vid karriärens slut, verkar gränsen ha varit närmast obefintlig. Elmbrant själv har lyckats använda sig av Hjalmar Mehr för att öppna upp så politiskt centrala företeelser som det moderna demokratibegreppet, socialdemokratin och kommunen som välfärdspolitisk institution för en välkommen historisering. Därmed borde hans bok vara angelägen för varje läsare som intresserar sig för sociala och politiska aspekter på det svenska 1900-talet.

Martin Ericsson

Reclaim the Streets. Om gatufester, vägmotstånd och rätten till staden

Ulf Stahre

ATLAS, 2010, 232 s.

Etnologen Ulf Stahre har skrivit fenomenet Reclaim the Streets historia i Stockholm. Stahre visar övertygande hur dessa mer eller

mindre tydligt politiska gatufester omgärdades av en rad mediala vanföreställningar kring deras syfte, vanföreställningar som inte sällan förstärktes av att gatufesterna saknade tydliga ledare, fasta organisatoriska strukturer och fastslagna, offentliga politiska program. Som historiker är det lätt att se hur de ledarskribenter och polisbefäl vars uttalanden Stahre låter skymta förbi ekar av det sena 1800-talets borgerliga fruktan för den hotande massan. Inte minst när det är "förortens" ungdomar som plötsligt gör innerstadens rum till sitt eget.

I kontrast till det le bonska perspektivet, som tar sin utgångspunkt i massans psykologi, ställer Stahre ett etnologiskt, som istället betonar deltagarnas självförståelse och meningsproduktion. Till sin hjälp har han ett fåtal djupintervjuer och rörelsegemensamma fora såsom e-postlistor, hemsidor och tidningar. Han finner en historisk startpunkt för Reclaim the Streets i den alternativa stadsrörelsens aktioner mot massbilism, förmedlade genom ett angloamerikanskt filter av kompromisslöst vägmotstånd. Stahres skildring är intressant eftersom den påvisar det fruktbara i att bryta en nationell förståelse av historiska fenomen och istället söka transnationella kopplingar. Stahre visar övertygande hur ett antal händelser i London kom att spela större roll för hur Reclaim-fester ägde rum i Stockholm än exempelvis en inhemsk folkrörelsetradition kring offentliga festligheter. I kartläggningen av en sammanhållande ideologi, i den mån det är möjligt att överhuvud taget tala om en sådan, visar Stahre vilket genomslag de snabba kommunikationsmöjligheterna via internet fått för hur nya sociala rörelser äger rum.

Reclaim the Streets framstår tyvärr som mindre substantiell och mer hastigt skriven än Stahres tre tidigare böcker om Stockholms stadsomvandling och urbana sociala rörelser. I sin strävan att finna en ideologisk grund för vad som kan kallas Reclaim-rörelsen lutar sig Stahre tungt mot utsagor från det fåtal intervjuer han genomfört och vissa angloamerikanska tidningar. Som en konsekvens av detta betonas den rena ideologiproduktionen och Stahre släpper, aningen lättvindigt, den komplicerade men synnerligen relevanta frågan om vad som konstituerar en ny social rörel-

se och om de lösligt organiserade gatufester han studerar kan förstås som en sådan. I ljuset av Stahres tidigare produktion är det uppenbart att han har djupa kunskaper om Stockholms urbana miljörelse och det är också som del i denna han presenterar Reclaim the Streets. Om Reclaim the Streets i första hand ska förstås som del av miljörelsen är Stahres kopplingar till den angloamerikanska miljörelsen och efterföljande miljöaktivism i Stockholm högst relevanta. Valet att så tydligt koppla Reclaim the Streets till miljörelsen innebär dock att andra – potentiellt lika relevanta – kopplingar ställs i skuggan eller helt uteblir. Exempelvis är det olyckligt att de konflikter kring rätten till stadsrummet som den kontinentala utomparlamentariska vänstern deltagit i under samma period inte dyker upp som naturlig referenspunkt. I synnerhet efter Stahre betonar att symboliska anspråk på rätten till staden var en minst lika stark bevekelsegrund som protester mot massbilism för Reclaim the Streets.

Sammanfattningsvis har Stahre skrivit en på många sätt välbehövlig och tankeväckande bok. Som styrkor kan det etnologiska perspektivet och viljan att arbeta med relevant, men kanske för historikern något obekvämt, källmaterial lyftas fram. Men boken hade vunnit på att problematisera studieobjektet mer och på att vidga kontextualiseringen bortom det snäva miljöperspektivet.

Andres Brink Pinto

Space for Urban Alternatives? – Christiania 1971–2011

Håkan Thörn, Cathrin Wasshede och Tomas Nilsson (red.)

GIDLUNDS, 2011, 364 s.

År 2011 firade Köpenhamns hippie-inspirerade fristad Christiania 40 år.

De knappt tusen personer som bor på det ockuperade området har tvingats att ta tillvara på de öppningar som tidsandan erbjuder dem för att kunna skjuta på det ständiga vräk-

ningsshotet. Historien om Christiania, och de olika sätt på vilka christianiterna kräver och tillgodogör sig en del av Köpenhamns urbana rum, utgör därmed en möjlig utgångspunkt för att förstå och tala om hur Danmark, och i viss mån även Skandinavien och Europa, har förändrats under fyra decennier.

När författarna till den tvärvetenskapliga antologin *Space for Urban Alternatives? – Christiania 1971–2011*, med Håkan Thörn, Cathrin Wasshede och Tomas Nilsson som redaktörer, använder sig av ett sådant historiskt perspektiv blir det stundtals mycket givande. Det kanske mest intressanta bidraget kommer från sociologen René Karpantschof som följer fristadens försök att säkra sin existens under flera strategiska epokskiften. Genom att undersöka såväl de kvalitativa förändringarna i handlingsmönster som den kvantitativa intensiteten av motståndshandlingar relateras Christiania till det danska samhällets skiftande politiska struktur. I samma kategori av i grund och botten historiska texter kan vi, utöver redaktörernas introducerande kapitel, också placera in Håkan Thörns foucauldianska läsning av nyliberalismens genomslag i det danska Folketingets debatter om Christiania. Till denna grupp texter kan även Signe Sophie Bøggilds intressanta och oförutsägbara skildring av den danska efterkrigstidens arkitektelits sätt att relatera välfärdsstatens storskaligt planerade bostadsområden till Christianias mer anarkistiska sätt att bygga och bo.

De resterande två tredjedelarna av antologin rör sig längs en annan linje, och utgörs snarare av etnografiska studier av Christiania. Redan 1973, två år efter fristadens grundande, lyckades området vinna officiell status som ett "socialt experiment" i den danska regeringens ögon, och akademiker har sedan dess välkomnats som ett led i att upprätthålla den anorlunda stadsdelens legitimitet. Om det som gör de tydligt historiskt drivna antologibidragen intressanta är hur de förklarar bredare förändringar genom att sätta undersökningsobjektet i relation till samhället, så framstår de etnografiska skildringarna istället inspirerande genom sitt sätt att belysa problem i relationen forskare–forskningsobjekt.

En ouppmärksam läsare skulle av flera bi-

drag frestas att dra slutsatsen att den närhet som uppenbarligen uppstår när forskaren själv deltar i ett pågående socialt experiment omöjliggör ett rigoröst och vetenskapligt förhållningssätt och därmed leder till ogiltiga slutsatser. Det flera av de mer etnografiska bidragen istället visar är att forskarens närhet till forskningsobjektet inte nödvändigtvis måste leda till texter som slätar över sina forskningsproblem, utan lika väl kan leda till ett slags förskjutning i vilka kunskapsmål som möjliggörs. De etnografiska underbyggda bidragen lyckas sällan att syntetisera vardagsbetraktelser till stora berättelser om lokalsamhället som en arena för djupare social förändring, på det sätt som Karpantschoff, Thörn och Bøggilds eftersträvar, men deras bidrag är inte mindre angelägna. Det är istället en fråga om att låta den kritiska blicken uppehålla sig vid tillsynes mikroskopiska motsägelser, och ur dessa nysta fram intressanta nya frågeställningar.

Flera av de artiklar som utgår från vardagsbetraktelser anlägger sådana överraskande och givande perspektiv, men som mest läsvärda framstår nog bidragen från geografen Helen Jarvis och socialantropologen Amy Starcheski. Jarvis undersökning av formella och informella institutioner är förvisso genomtyrad av ett språk som understryker fascination och sympati för Christianias ultrademokratiska ambitioner, men genom att rikta uppmärksamheten mot genusfrågor, reproduktivt arbete och flytande familjebildning frilägger hon de finstiltta motsättningarna under den ibland allt för tunna direktdemokratiska ytan. Starcheskis artikel utgår också från den ovanliga demokratiska styrelseform som Christiania anammat, för att visa hur kravet på stormöten med fullständig konsensus kan undergräva och kväva en demokratisk process, samtidigt som dessa begränsningar tvingar fram oväntade och kreativa lösningar i jakten på en kompromiss som även högljudda minoriteter kan godta. Båda bidragen är utmärkta exempel på hur forskarens närhet till sitt arbete kan provocera fram en djupare kritisk förståelse inom sitt studieområde, där oväntade frågor ställs bortom distanserade och givna frågor och svar.

Om det är något som *Space for Urban Alternatives?* saknar är det artikelbidrag där den et-

nografiska traditionens precision direkt möter historieberättandets bredare kontextualisering, för att på så vis låta detaljerna skildra en mer generell samhällsutveckling. Det bidrag som kommer närmast en sådan tvärdisciplinär ansats är geografen Anders Lund Hansens funderingar kring Henri Lefebvres försök att definiera specifika rättigheter till det urbana rummet för stadsinvånare. Lund Hansens behandlar problemet genom att föra samman en av christianiter mytologiserad episod, då ett ockuperat hus rivs av polisen för att redan under samma natt återuppbyggas av unga aktivister, med den större berättelsen om Christianias, Danmarks och Europas storstäders förändringar de senaste decennierna. Artikelbidraget är ambitiöst i sitt försök att låta två analoga historier på olika abstraktionsnivåer bära upp varandra, men lyckas inte helt med att knyta samman de båda ansatserna. Texten framstår därför bitvis som alltför spretig och ofokuserad.

För den som är specifikt intresserad av vardagsskildringar från Christiania och direktdemokratiska fristäder har *Space for Urban Alternatives?* definitivt mycket att erbjuda, likaså för den som vill läsa om dansk, politisk samtidshistoria skildrad i svepande penseldrag ur ett Christianiaperspektiv. Allt för få bidrag lyckas dock med att samtidigt använda båda dessa forskningsstrategier på det sätt som Lund Hansen eftersträvar, vilket måste ses som antologins grundläggande problem.

Johan Pries

Hets! En bok om skolan

Sven-Eric Liedman

BONNIERS, 2011, 330 s.

Det är högst oklart vad titeln på Liedmans bok om skolan alluderar på. Är det Alf Sjöbergs film från 1944 om den sadistiske latinläraren Caligula eller handlar det om den hetsjakt som, enligt Liedmans beskrivning, lärare och elever utsätts för genom byråkratins kontrollsystem? Kanske berikar och illustrerar de båda rubrik-tolkningarna varandra. Caligula missbrukar lä-

randets möte i filmen medan han lever på sin position till dess att han inte längre klarar av att upprätthålla fasaden. Likaledes diskuterar Liedman den problematik som består i att skolans ansikte utåt är det man oftast ser. Det är också ansiktet utåt som erhåller de resurser som tilldelas denna samhällsinstitution. Skolans janusansikte borgar för dess komplexitet och de svårigheter man har att bemöta.

Liedman söker sig tillbaka till civilisationens vagga för att spåra fenomenet skola och dess mening i "begynnelsen". Här märks han idéhistoriska hemvist. Han har en tydlig kronologisk orientering, men han återvänder snabbt till dagens problematik och ställer frågor som är överväldigande stora, som handlar om vad skolan står för idag och vart den är på väg. Han börjar med att kritisera tendensen att allt i samhället skall vara mätbart och överblickbart i ekonomiska termer: "Betoningen ligger på kunskapens ekonomiska värde men inte på dess värde för det goda samhället eller den enskilda individen" (s. 17). Sedan följer en längre utläggning om den kontrolliver som Liedman tolkar som ett brett samhällsproblem och som också genomsyrar utbildningssystemets olika nivåer. Transparensen i verksamheten blir ett problem för författaren, särskilt i professionernas perspektiv. Professionen står i sig för en så kallad kvalitetssäkring vilket enligt författaren borde räcka. Begreppsparat kvantitet och kvalitet analyseras och dekonstrueras och Liedman menar att innebörden av begreppen är omöjliga att förena. I verksamheten märks motsättningen i den många gånger pseudokvantitativa kvalitetssäringen. Samtidigt som det finns ett krav på standardisering och transparens i skolans verksamhet finns också ett krav på att individen (eleven) måste bli initiativrik, kreativ och sin egen så kallade entreprenör. Genom att använda EU:s nyckelkompetenser som riktmärke skulle man få möjlighet till ett framgångsrikt liv, i skolan likaväl som efter avslutad utbildning. Problemet är bara, menar Liedman, att nyckelkompetensernas riktmärke uppvärderar inläring av fakta och i stort sett lämnar kravet på ett kritiskt tänkande därhän. Kritiskt tänkande och dialog är mjuka pedagogiska värden som på olika sätt riskerar att fasas ut i den kontrolliver och pseudokvantifiering

som utbildningssystemet av idag drabbats av. Allra mest problematiskt menar författaren att det blivit sedan friskolereformen i början på 1990-talet. Enligt denna skulle läroplanernas vackra formuleringar samsas med skola som delar ut vinst till dess ägare. Vinsten tas från skolpengen och eleverna blir i sista hand lidande. De kvaliteter som läroplanens läraaktiviteter syftar till att utveckla tar oftast tid och engagemang, något som inte erbjuds i en skola där effektivitet blir målet för verksamheten. Vidare kan kontrollivern bäst beskrivas som tydlighet. Detta utmynnar, enligt Liedman, i en ohälsosam detaljreglering av verksamheten. Det måste finnas utrymme för flexibilitet i utbildningssammanhang. Liedman flyttar sig sedan uppåt i utbildningssystemet och beskriver hur den kontrollerande detaljstyrningen sprider sig som ett virus från förskolan ända upp till forskarutbildningen. Han tröstar sig ändå med att människor på olika platser i utbildningssystemet, där det bland annat finns så kallad förtroendetid, ändå kommer att göra sitt yttersta för den fria tanken och den fria forskningen. Författaren vågar sig sedan på en övergripande analys av skolans problematik, nu och i framtiden, och kommer fram till att vi måste lämna det sätt vi idag mäter kunskap och lärande på. Konsten att lära ut är just en konst och det räcker inte med kunskaper. Det krävs mer och det viktigaste är inte mätbart! Samtidigt ser han en av de största utmaningarna för skolan idag i att övertyga elever om att kunskap tar tid. Men kunskaper behöver inte erövrars genom ändlöst repeterande och rabblande. Vi behöver inte återgå till ett gammalt auktoritärt skolsystem för att våra unga skall lära sig något. Kunskapen skall, enligt Liedman, inhämtas mellan lusten att lära och motståndet mot detsamma. Leken som pedagogisk metod lyfts fram av författaren, men också samhällsanalysen. Utbildningssystemet befolkas av människor som lever den allra största delen av sina liv utanför skolan. Samhället runtomkring påverkar vad som händer innanför skolans väggar. För att bygga upp en hållbar skolverksamhet måste vi tänka på framtiden, eller med författarens egna ord: "Vad man än gör inom den måste den rymma en pil som pekar mot framtiden" (s. 222).

Liedmans bok om skolan väcker läsaren. Det är omöjligt att inte reagera på hans tankar. Han är också en god ordkonstnär och det är en fröjd att läsa hans texter som stundtals är poetiska i sina diskussioner och bjuder in läsaren till tankemässiga strövtåg. Det är positivt att han kopplar skolans problematik till resten av samhällets, vilket ger texten djup och trovärdighet. Något som kunde tonas ned är däremot Liedmans idealistiska hållning. När han skriver om hur alla vägar inom gymnasiet borde kunna leda till universitetsutbildning undrar man om han någonsin stått framför en skoltrött gymnasieklass utan något som helst intresse av att läsa exempelvis religionskunskap. En annan sak som slår en är hans i och för sig berättigande kritik av regelsystem och byråkrati, där vi samtidigt får betänka att tydliga regler är det som har möjliggjort för andra grupper än medelklassens söner att komma in i högre utbildning. Kvinnor, människor med funktionsnedsättning och svenskar med annan etnisk bakgrund är grupper som gynnsats av ett tydligt regelsystem.

På det hela taget är Liedmans bok en intressant och inte minst tankeväckande bok om det tillstånd dagens utbildningssystem befinner sig i, varför det har blivit som det har blivit och hur den kanske skulle kunna se ut i en inte alltför avlägsen framtiden.

Anna Alm

Problemet utan namn? Neuroser, stress och kön i Sverige från 1950 till 1980

Maria Björk

UPPSALA STUDIES IN HISTORY OF IDEAS
43, 2011, 306 s.

”Sjukdom är inte enbart ett tillstånd i den enskilda kroppen.” Så inleder idéhistorikern Maria Björk sin avhandling om svårsmätbara symtom, neuroser och stress under perioden 1950 till 1980. Sjukdom bör alltid relateras till människans plats i det samhälle hon lever i och är en del av. Detta gäller inte minst sådan sjuk-

lighet som rymmer diffusa och svårsmätbara problem som nervositet, trötthetssyndrom, depression, yrsel och magbesvär. Sjukdomar, symtom och tillstånd som inte alltid kan förklaras, härledas eller botas har uppmärksamats och diskuterats flitigt inom läkarkåren sedan 1800-talet. Kring sekelskiftet 1900, liksom i vår egen tid, har diskussionerna om denna typ av sjuklighet karaktäriserats av ett tydligt könsperspektiv. Kvinnan och sjukligheten var och är nära sammankopplade.

Om sekelskiftets sjuklighet och medicinska diskussion varit flitigt undersökta områden är efterkrigstidens diffusa sjuklighet desto mindre utforskad. Här fyller Björk en viktig lucka i forskningsläget. Särskilt intressant är det att hon undersöker kopplingen mellan kön och sjukdomsdiskurser under en period då kvinnans roll i samhället och föreställningen om det kvinnliga genomgick en så påtaglig förändring. Hur påverkades talet om sjuklighet av att allt fler svenska kvinnor kom ut på arbetsmarknaden? Hur bemöttes dessa kvinnor av vården och hur diagnostiserades deras problem? Fanns det någon skillnad mellan kvinnliga och manliga symtom och behandlades, bemöttes och förklarades de på olika sätt?

Det är således talet om neuroser och stress inom medicinen, i inommedicinska texter, journalmaterial och i populärmedicinska texter som rådgivnings- och debattlitteratur, som huvudsakligen undersöks. Den medicinska diskursen kompletteras med en exkurs om kvinnan och det kvinnliga i samhället i en samtida, icke-medicinsk litteratur om kön.

Björks ambition är att belysa och analysera hur talet om neuroser och stress under perioden bidrog till att skapa förståelser och föreställningar kring människan och hennes roll i samhället. Frågorna som styr undersökningen handlar om hur orsaker, ansvar, skyldigheter och rättigheter till människors hälsa eller ohälsa beskrevs i litteraturen. Till exempel undersöks hur diagnoser fördelades och symtom förklarades.

Undersökningen, som tar sin början i ett samhälle på frammarsch – folkhemmet – visar hur stabil och självklar neurosdiskursen var. Neurosdiagnosen omfattade under 1950-talet i princip alla svårsmätbara symtom. Neuro-

ser ansågs under denna tid drabba människor som kunde kategoriseras som potentiellt sjukliga, svaga eller särskilt disponerade – avvikande ”människotyper” helt enkelt. Miljöns inflytande betraktades som sekundär och orsaken placerades hos individen. Något samhällsproblem förelåg inte, men däremot sågs de sjuka individerna som ett problem för samhället. Könet tycktes sakna betydelse för sjukligheten trots att statistiken visar att kvinnor i högre utsträckning drabbades av neuroser och var mer sjukskrivna än män.

Under 1960-talet, men framför allt under 1970-talet, förändrades den förut så starka diskursen kring dessa symtom. Man började tala om stress istället för neuroser. Stress varken är eller var en diagnos så som neuros, utan snarare en orsak till symptom och sjukdomar. Björk framhåller att detta är intressant att studera närmare. Hon undrar: Vad betyder det att talet om svårmeasurable symtom förändras från att handla om en diagnos till en tänkbar sjukdomsorsak? Samtidigt som diskursen om sjukligheten förändrades under 1960-talet började orsakerna till det sjuka och avvikande läggas på individen istället för på omständigheter i samhället. Stress sågs nu som något som kunde drabba alla, inte enbart särskilt klena människor. En tydligare skillnad mellan kvinnliga och manliga patienter framträdde också. Medan kvinnor allt oftare fick beteckningen ”utredning” i sina journaler, gavs män diagnosen ”psykoneuros” till följd av stress.

Under 1970-talet lyftes klassfrågan fram som den viktigaste orsaken till sjukligheten. De människor, i synnerhet kvinnor, som befann sig längst ned i samhällshierarkin, i låglöneyrken, var också de mest utsatta för sjuklighet, sjukskrivningar och stress. Återigen intresserade man sig för individuella faktorer när förklaringar till sjukligheten söktes. Björk menar att förändringen i talet om neuroser och stress under perioden är fundamental. Synen på individ och samhälle, plikter, ansvar, rättigheter och skyldigheter omförhandlades. Å ena sidan förlades problemet hos individen i det starka och kollektivistiska samhället, medan skulden minskade hos den enskilde i det samhälle som började ifrågasättas och problematiseras under 1970-talet. Å andra sidan, menar

Björk, innebär förändringen inte att situationen för de sjuka blev bättre med tiden. Det fanns ett större samhälleligt åtagande att rehabilitera och återanpassa individer i det tidiga välfärdssamhället än i det senare. Samhällets ansvar tycktes bli allt mindre mot slutet av undersökningsperioden.

Förutom att bidra med ny och viktig kunskap inom den medicinhistoriska forskningen om diffus sjuklighet väcker Björk nya frågor om könets betydelse, eller snarare hur kön fungerar i talet om sjukligheten och det kvinnliga under mitten av 1900-talet. Hon är också öppen med att frågan om könets betydelse och funktion i diskursen inte får någon tillfredsställande förklaring. Det är här inte en kvinna utan flera kvinnotyper som framträder: yrkesarbetande kvinnor, hemmafruar, kvinnor i låglöneyrken och medelklasskvinnor. ”I ett efterhandsperspektiv förefaller klass, inte kön, vara en mer relevant förklaring till kvinnornas högre sjuktal under 1950-talet” (s. 281), skriver Björk i avhandlingens avslutande del.

Slutsatserna kring kön och sjuklighet blir således inte självklara och något skaver och irriterar fortfarande för Björk. Och inget fel i det. Däremot undrar jag vad valet av två så skilda undersökningsmaterial som medicinska journaler och samtida könsrollslitteratur innebär för resultatet och de slutsatser som, när det gäller kön, då i viss utsträckning uteblir. Exkurserna, som litteraturen om kvinnan och det kvinnliga, ska förstås som några av flera möjliga; ambitionen är att driva analysen ett steg längre och syftet att nå en bredare förståelse för hur talet om neuroser, stress och det könade hänger ihop, menar Björk. Varken i inledningens motivering till valet av dessa skilda diskurser – hur de egentligen ska komplettera varandra – eller i det avslutande kapitlet blir jag riktigt övertygad. Jag kan inte låta bli att undra: Hur hade denna avhandling sett ut utan den vidhängande delen om könsrollsdebatten i de kronologiska kapitlen? Vad hade den vunnit eller vad hade den, eventuellt, förlorat?

Maria Björks avhandling är, trots invändningarna ovan, både välskrivnen och tydligt, kronologiskt disponerad. Källmaterialet har fått en gedigen genomgång och ämnet är dessutom högaktuellt med tanke på de senaste

årens diskussioner om kvinnors ohälsa, stress och sjukskrivningar. De nutida politiska debatterna om ansvar och åtaganden för staten och för individen, om vems skyldighet det är att bli frisk eller att undvika sjuklighet, och vilken hjälp som var och en kan räkna med tangerar just denna intressanta och historiska problematik om klass, kön och ohälsa som Björk förtjänstfullt lyfter fram.

Anna-Karin Frih

Kriget som aldrig kom – 12 forskare om kalla kriget

Andreas Linderoth (red.)

MARINMUSEUM, 2011, 224 S.

Det brukar hävdas att den historiska forskningen under senare år allt mer kommit att intressera sig för sitt gamla slitna favoritobjekt krig, men nu ur ett nytt kulturhistoriskt perspektiv. Flera kulturhistoriskt inriktade analyser av såväl det första som det andra världskriget har sett dagens ljus – två Lunda-avhandlingar av Lina Sturfelt respektive Johan Östling kan ges som illustrativa exempel. Att kulturhistoriskt präglade analyser också av det kalla kriget kan ses mot denna bakgrund är i en mening rimligt, men samtidigt bara delvis sant. Det kalla krigets uppenbara och otaliga kulturella konfliktytor, från rymdkapplöpningens himlasfärer till världsmästerskapens ishockeyrinkar, har tilldragit sig intresse även tidigare – kanske just för att det ”varma” krigets frånvaro gjort den kulturella spänningen så mycket mer iögonfallande.

Utgångspunkten för antologin *Kriget som aldrig kom – 12 forskare om kalla kriget* är just denna egenartade blandning av krigets när- och frånvaro, ett slags västgötaklimax med lycklig utgång. Antologin utgör ett appendix till utställningen *Ytspänning – kallt krig i Östersjön 1979–89* på Marinmuseum i Karlskrona, och boken företer, inte minst formmässigt, stora likheter med en museikatalog. Ambitionen är att det jämna dussinet bidrag skall teckna en bred bild av det kalla kriget från en interna-

tionell likaväl som nationell och inte minst lokal nivå, utifrån perspektivet att Östersjön under dessa år var ett gränsland i den storpolitiska konflikten.

Särskilt den lokala nivån ter sig intressant och sällan belyst. Flera av bidragen kretsar kring vad som närmast kan beskrivas som en blekingsk *Alltagsgeschichte*, en beskrivning av hur verkligheten förändrades för lokalbefolkningen då den kärnvapenbestyckade ubåten U137 helt plötsligt stod strandad i den egna skärgården. Att denna chock skulle påverka perceptionsramarna är tämligen givet – i ett intressant bidrag av Peter Rosengren jämförs de närmast följande årens rapportering av flytande stuprör som misstänkta ubåtar med amerikanska rapporter om japanskt krigsflyg över Los Angeles i kölvattnet på Pearl Harbor-attacken.

I Karlskrona väckte annars militär närvaro i gemen inget uppseende – tvärtom. Detta gällde också på andra orter i det militariserade Sverige, ett land som tidvis kunde stoltsera med ett av världens största flygvapen. Under mitten av 1970-talet var tre av fem partiledare reservofficerare. Folkhemmet var befäst. Just i detta vilar onekligen något av en paradox: Det alliansfria Sverige, förskonat från två världskrig, präglades i sin självbild liksom i sin utrikespolitiska retorik av fredlighet, inte minst genom värtaliga nedrustningsivrare som Olof Palme och Alva Myrdal. Inte desto mindre var den svenska militära kapaciteten en av de största i Europa, särskilt i relation till folkmängden. Att den som vill fred bereder för krig är förvisso en sanning med antika anor, på samma sätt som Sverige för att vara trovärdigt i sin programmatiska neutralitet var i behov av ett starkt försvar. Som ingång till problematisering vore denna motsättning dock så god som någon.

Just detta är nämligen antologins akilleshäla – alltför vaga perspektiv och analytiska drivaxlar. Det saknas en fungerande kappa i termer av introducerande perspektiv och analytisk summering. Möjligen har problemet förstärkts av att man gapat över tämligen vida fält: från militärpolitisk situation kring Östersjön till den svenska lottakärens formering, från social stratifiering på enskilda garnisonsorter till övergripande perspektiv på fenomenet rädsla. Ju vida-

re fält, desto stramare redaktörskap är dock en princip med generell räckvidd, vilken med fördel kunnat tillämpas även här. Också de enskilda bidragen är i flertalet fall huvudsakligen deskriptivt hållna, vilket möjligen indikerar att man eftersträvat en mer publik framställningsform knuten till museiutställningen. Detta är fullt legitimt, men hade kunnat göras på ett mera drivet och sammanhållet sätt. Med tanke på behovet av sammanhållning kan man också fråga sig varför *SUKK*-projektet (Sverige under kalla kriget) blivit så pass styvmoderligt behandlat.

Ett par av de avslutande bidragen, av Samuel Palmblad och Per Strömberg, ger däremot fog för en mera positiv bedömning. Inte minst eftersom de tydligt tar tag i det förhållande som antologins titel uttrycker – att alla förberedde sig för ett krig som inte kom. I det svenska kulturlandskapet finns mängder av befästningsverk, skyddsrum och lagringsutrymmen som i storlek och omfattning, enligt Riksantikvarieämbetet, inte har någon annan historisk motsvarighet än de medeltida kyrkorna. Samtidigt är dessa byggnader till stora delar dolda, och vad viktigare är: De fick aldrig fylla sitt syfte. Det innebär att deras meningsbärande funktion för flertalet människor är både svag och vag – i bjärt kontrast mot byggnadernas storlek. Här finns med andra ord ett intressant spänningsförhållande i den minneskulturella hanteringen. På detta lagras också ett mera praktiskt behov att ta delar av denna kallakrigsbyggnation i anspråk för att i den nya tiden skapa arbetstillfällen, samtidigt som dessa krassa behov konfronteras med etiska frågor. Att i en nedlagd garnison starta företag som erbjuder krigsrollspel till kickoffen, och på så sätt bidrar till den hårt prövade byggdagens försörjning, skall det betraktas som ekonomiskt gott eller moraliskt stötande? Går det att göra upplevelseindustri av krig? Problemet blir än tydligare vid en jämförelse med länderna vid Östersjöns östra strand. I Soviet Bunker 1984 utanför Vilnius kan man bland annat delta i en realsocialistisk live, med uppställning under porträttet av Brezjnev och utskällning av män i KGB-uniformer. Arrangemanget ger ”certifikat på genomgången disciplinering” och kan kombineras med middag. Detta, vad man

skulle kunna kalla förtryck som underhållning, aktualiserar återigen frågan om hur långt man får gå, men också hur långt man måste gå, av ekonomiskt nödvång eller som existentiell hantering av traumatiska erfarenheter. Med problem och frågor av denna art närvarande genom hela volymen hade resultatet kunnat bli betydligt bättre.

Johan Stenfeldt

Nordic Narratives of the Second World War. National Historiographies Revisited

Henrik Stenius, Mirja Österberg och Johan Östling (red.)

NORDIC ACADEMIC PRESS, 2011, 173 s.

Det förflutna är inte längre vad det varit. Satsen gäller i Sverige men också i andra nordiska länder, i synnerhet Danmark och Finland.

Detta är också utgångspunkten för denna skrifts redaktörer. I *Nordic Narratives of the Second World War* låter de goda historiker se på hur historieskrivningen om de nordiska länderna under kriget har förändrats. Vid sidan av lundensaren Johan Östling deltar två redaktörer från Helsingfors universitet.

Johan Östlings text handlar om Sverige, och de flesta svenska historiker torde känna till den svenska historieskrivningens förändring från lugn till försikt att den svenska politiken var bra till oro och skuldmedvetenhet för att Sverige inte gjorde tillräckligt mot den ondskans makt som Nazityskland var. En viktig nyckelfigur i denna historieskrivning har varit journalisten Maria-Pia Boëthius, som 1991 skrev *Heder och samvete: Sverige och andra världskriget*. Men historieskrivningens historia har inte enbart gått i en riktning. Statsminister Göran Persson var å Sveriges vägnar fylld av skuld och ånger när han år 2000 öppnade Stockholms förintelsekonferens. Däremot lyfte han fem år senare i Moskva fram Sverige som det goda och efterföljansvärda exemplet.

Att politiker är med och formar bilden av ett lands historia framgår också av de danska och

finska exemplen. Uffe Østergård, som skrivit om Danmark, berättar om hur statsminister Anders Fogh Rasmussen år 2003 tog avstånd från den positiva historiebild som dittills härskat. Enligt denna hade Danmark skött sig bra, genom att först klokt ha samarbetat med tyskarna och sedan tappert bekämpat dem. Dessutom hade danskar mer än några andra hjälpt judar att fly från vad som kunde ha blivit Förintelsen. Istället menade Fogh Rasmussen att Danmarks samarbete med tyskarna hade varit skamligt. Avbrytandet av samarbetet den 29 augusti 1943 var däremot något att vara stolt över. Till bilden hör att den borgerliga regeringen under Fogh Rasmussen introducerat en aktivistisk politik med militärt engagemang i Afghanistan 2002 och i Irak 2003. Intressant är att politiker på detta sätt ryckte tolkningsprivilegiet från de professionella historikerna.

För texten om Finland svarar Henrik Meinander. I Finland har tesen länge varit att finländarna kämpade sitt eget krig tämligen oberoende av stormaktskriget. Härvid har det problematiska givetvis varit fortsättningskriget. Till hjälp har varit en liknelse, ursprungligen uttryckt av den tyske diplomaten Wipert von Blücher: Finland drogs in i kriget 1941 likt drivved. Hjälte blev Risto Ryti som 1944 dömdes för krigsbrott. Urho Kekkonen var ansvarig för krigsansvarighetsprocessen. Han var en skicklig politiker men bedömdes alltför mån om att vara Sovjet till lags. Efter hand har historisk forskning avslöjat styrkan i de finsk-tys-

ka banden åren 1941–1944, som gör det svårare att tala om ett separat krig mellan Finland och Sovjet. Men presidenterna Mauno Koivisto och Tarja Halonen har – i motsats till Kekkonen och Martti Ahtisari – drivit linjen om Finlands separata krig.

Island skiljer sig från andra länder, eftersom kriget där var älskat och ledde fram till ett fullständigt oberoende från Danmark. Dessutom var landet ockuperat av briter och amerikaner, inte av tyskar. Där uppfattades det som särskilt viktigt att de isländska kvinnorna inte bebländade sig med briter eller amerikaner; den isländska renheten måste bevaras.

För Norge har Synne Corell skrivit historio-grafin. Norge skiljer sig från de tre andra större nordiska länderna genom att de professionella historikerna där behållit formuleringsprivilegiet. Givetvis har meningarna också i Norge brutit sig. Bland annat har det på grund av det kalla kriget varit svårt att rätt behandla Sovjetunionens och kommunisternas bidrag till motståndet.

Sammantaget är *Nordic Narratives of the Second World War* en liten intressant volym. Den avslutas av Bo Stråth som summerar och gör jämförelser med Tyskland, Frankrike och Italien. Man kan fundera över om liknande sammanställningar kan göras om andra ämnen, som till exempel de nordiska staterna under kalla kriget eller under välfärdssamhällets framväxt.

Sverker Oredsson